

Noiz egiten gara toki batekoak? 1950-60ko hamarkadetan, Estatu espainoletik Azkoitira etorritako etorkinen (eta euren ondorengoen) bertakotzea

Juan Ramon Alberdi

Euskal Herriko Unibertsitatea (UPV/EHU)

jrzabaletakoa@gmail.com

Hitz gakoak: Harrera gizartea, immigrantea, prozesua, bertakotzea, identitatea.

Laburpena: Lan honek 1950-60ko hamarkadetan Estatu espainoletik Azkoitira (Gipuzkoa) iritsitako immigranteek eta euren ondorengoek igarotako bertakotze prozesuaz dihardu. Immigrazio hori goranzko industriak bideratu zuen, eta kasu gehienetan, landa-eremutik eremu urbanorako jauzia suposatu zuen. Ondorioz, erronka berriak garatu ziren gizartean: auzo periferikoen sorrera, hizkuntza-kultura ezberdinen arteko talka, eta gizarte berritu baten eraketa. Immigranteek era ezberdinean bizi izan dituzte aldaketa horiek, non espazioa, generoa, hezkuntza/hizkuntza eta belaunaldia aldagai garrantzitsuak bilakatzen diren. Bertakotzea progresiboki gauzatu da, eta identitate ezberdinetan oinarrituz, batez ere, lokalean. Horrek guztiak gizarte berri bat eraiki denaren aztarnak nabarmentzen ditu, eta harrera gizartekoen onarpena ezinbestekoa da.

Sarrera

XX. mendearen erdialdera, industrializazioa areagotu egin zen Euskal Herrian, batez ere Bizkaian eta Gipuzkoan, Estatu espainoletik iritsitako immigrazioa jaso zutelarik. Gipuzkoari dagokionez, 1950-60ko hamarkadetako populazio hazkundearen % 47 immigrazioaren eraginez gauzatu zen, 1950-1970 bitartean, 256.963 biztanle gehitu zitzaizkiolarik. Horietatik % 44 immigrazioak eraginda, eta gainerako % 56a, hazkunde naturalaren bidez (Urkidi, 1996).

Ankulegi 20, 2016, 11-30

Fecha de recepción: 05-11-2016 / Fecha de aceptación: 16-12-2016

ISSN: 1138-347-X © Ankulegi, 2016

Azkoitiko beste herri batzuetakoa baino txikiagoa izan arren, fenomeno horren adibideztat har daiteke: 1950ean 7.714 biztanle izatetik, 1970ean 10.278 edukitzera igaro zen¹. Herri ertaina izatetik, herri handirako jauzia egin zuen, bere historiako hazkunde handiena burutuz. Horrek guztiak, bi ondorio izan zituen: batetik, nekazaritzaren proletarizazioa; bestetik, Estatutik iritsitako immigranteen eta harrera gizartekoen lan baldintza eta egoera sozialaren parekatzea (Blanco, 1990; Zabalo *et al.*, 2010). Ondorioz, hirian zentratu ziren bizitza oparagoaren itxaropenak (Martínez Montoya, 1997).

Azkoitia, Gipuzkoaren bihotzean kokatua dago, Urola ibaiak zeharkatuta eta mendiz inguratuta. Herriko kale-guneaz gain, baserri auzo ugari ere baditu eta, bide mentsuak tarteko, inguruko herriekiko komunikazio nekeza. 1950-60ko hamarkadetan izan zuen lehendabiziko immigranteen etorrera jendetsua, eta, gaztelaniaren presentzia nabarmenagoa ere bai². Etorkin horiek Espainia osotik inguratu zitzaizkion, gorantz nabarmenean zihoan industriaren itzalera, batez ere Badajoztik³. Arestian aipaturiko bi hamarkaden buruan, alpargataren jiran eratutako industria ertainetik burdingintzan

funtsatutako industria handirako jauzia egin zuen. Aldaketa horren adierazgarri 1950. urtetik 1975era egon ziren industria bilakaera nabarmenenen taula hau dugu⁴:

AZKOITIKO INDUSTRIA BILAKAERA 1950-1975

ERAIKUNTZA	1950	1975	BURDINA	1950	1975
Etxe promotoreak	3	7	Altzairutegiak	0	14
Pintoreak	1	14	Txatartegiak	0	7
Argiketariak	1	14	Mekanika tailer	6	40
Igeltseroak	1	7	Soldadura tailer	4	14
Aroztegiak	5	27	Makina errem.	0	14
Iturginak	1	4	Auto mekanika	0	6
ARROPA			GARRAIOAK		
Sastre-jostun	0	12	Taxiak	3	24 (aut. ind)
Alpargatak	64	11	Kamioiak	0	178
Oinetakoak	2	12	Autobusak	0	14

Immigranteok, geroztik Azkoitian bizi diren arren, kanpotar etiketarekin jarraitzen dutelakoan gaude. Kezka horretatik sortu zen lan honek izenburutzat duen galdera: Noiz egiten gara toki batekoak? Horregatik, 1950-60ko hamarkadetan Estatu espainoletik Azkoitira iritsitako etorkinen (eta euren ondorengoen) bertakotzea aztertu dugu.

Artikulu hau 2014-16 ikasturteetan burututako ikerlanean oinarrituta dago⁵, eta hiru interes mota ditu: Pertsonala, bi-

¹ 1940-1981 Eusko Entziklopedia Auñamendi.

² Ordura arte herri euskalduna izaki, gerora ere gorde du bere hizkuntza, nahiz eta, frankismoaren heziketa asimilatzaileak ahaleginak egin gaztelania inposatzen eta euskara baztertzen (Garmendia, 2006).

³ Egungo autonomi erkidegoak erreferentziatzat hartuta, 1969 arte hauetatik etorri ziren: Extremadura (928), EAE (644), Gaztela (523), Nafarroa (106), Andaluzia (90), Galizia (86), Errioxa (48), Gaztela M. (38), Valentzia (21), Madril (21), Aragoi (19), Katalunia (13), Asturias (9). 1969 urtea mugatzat hartzen dugu, ezen, Azkoitiko Udal Artxiboan aurkitzen den 1970ko errolda ez dago ongi adierazia (Azkoitiko Udal Agiritegia, 1533-01, 1534-01).

⁴ Azkoitiko Udal Agiritegiko 1950-1975 industria agiriak. 1403-01, 1510-02.

⁵ EHUKo Antropologia Masterrean 2015-16 ikasturtean Aitzpea Leizaolaren zuzendaritzapean aurkeztutako ikerlana.

zikideen ikuspuntua ulertu nahi dugulako. Zientifikoa, antropologiaren ikuspegitik aztertzea. Soziala, isilik egon den kolektibo bati hitza ematearen garrantziagatik. Horretarako, arestian aipatutako ikerlaneko landalana baliatu dugu, zeinetan teknika hauek erabili genituen: elkarrizketa sakonak, bitzita istorioa eta behaketa parte-hartzailea (“Plaza Ondo” jubilatuen elkarte⁶, “Elizatariko” elkarretaratzeak⁷, “Txikiteoa”⁸, “Arratsaldeko kafea”⁹, eta “Mintzalagun egitasmoa”¹⁰ ikuskatuz). Adin, genero eta jatorri ezberdineko pertsonekin hitz egin genuen, denera 36 elkarrizketa burutuz. Horietatik 16 gizonak, eta 20 emakumeak. Elkarrizketa formal gisa 10 egin genituen, behaketa parte-hartzailearen bidez 26. Berriemaileak hiru belaunalditan banatu genituen: “lehen belaunaldia” (emigratzea erabaki zutenak). “Bigarren belaunaldia” (aurrekoen seme-alabak, batzuek gurasoen herrian jaiotakoak, Azkoitian besteak). “Hirugarren belaunaldia” (bigarrengoan seme-alabak, Azkoitian jaiotakoak)¹¹. Azkoitian lehendik ze-

---

⁶ Plaza Ondo, jubilatuen elkarte da eta harrera gizarateko zein immigrante, bi generoetako jubilatuek biltzen dira bertan.

⁷ Parrokiaren aurrean plaza zabal bat dago, eserlekuak dituena. Egunero, eguerdi aldera, Espainiatik iritsitako heldu ugari biltzen da bertan kontu-kontari. Denak gizonak dira, 1. eta 2. belaunaldikoak.

⁸ 2. belaunaldiko immigrantez osatutako txikiteo koadrila batekin kale jira egin genuen.

⁹ Arratsaldero kafea hartzen duen 2. belaunaldiko emakume koadrilarekin elkartu ginen bazkalondo batzuetan.

¹⁰ Egitasmo honetan, euskaraz ikasten ari direnak eta euskaldun zaharrak biltzen dira astero ordubetez euskaraz hitz egiteko.

¹¹ Ezjakintasuna edo hitz-jario urritasunagatik, elkarrizketa gehienak gaztelaniaz egin ziren. Hirugarren belaunaldikoek Azkoitiko euskalkia erabili zuten. Berriemaileekin adostuta, agertzen

goen jendea eta immigratu zutenen arteko identifikaziorako, lehenengoekin, “harrera gizartea” terminoa erabiliko dugu, bigarren-goekin, “immigrante” edo “etorkin” terminoak, sinonimo gisa baliatuko ditugularik.

Hipotesi sendoetan oinarritu ordez, pentsatzen dugu, industrializazioak, berdintasuneko egoera ezar diezaioketela harrera gizartekoei eta etorkinei. Etorkin horiek, integrazio bidean nolabaiteko identitatea (lokala edo nazionala) hartzean, “bertakotzeko” bidean leudeke, eta iragan den denbora kontuan hartuta, litekeena da Azkoitian bi kolektibo horiek osatutako komunitate berri bat egotea. Horretarako, harrera gizartearen konplizitateaz gain, bertakotze prozesua baldintzatzen dutelakoan, espazioa, generoa, hezkuntza-hizkuntza eta belaunaldia bezalako aldagaiei ere erreparatuko diegu.

Immigrazioa eta muga etnikoak

Migrazioaren definizio asko dagoen arren (Aierdi, 1993; Ramírez Goicoechea, 2007; Cachón, 2009; Zabalo *et al.*, 2010), guk Blancorena (1990) aukeratu dugu, zeinaren arabera, Estatu baten baitako desplazamenduak ere migrazioak diren. Gainera, Aierdik dioenez, hamarkada horietan gertatutako immigrazioa estatuaren baitakoa izan arren, nazionalismo periferikoen eraginez, estatuz kanpoko immigrazioaren ezaugarriak ditu: “...la inmigración al País Vasco se trata de un caso de inmigración intraestatal en el interior de un Estado plurinacional” (Aierdi, 1993: 83). Hortik ulertu behar da lan honetan egiten dugun immigrante terminoaren erabilpena: estatutik gabeko nazioak ere bere baldintzak jartzen dituelako immi-

---

diren izenak fikziozkoak dira.

granteengan (Iraola, 2012). Alabaina, zalan-tzazkoa da 1950-60 hamarkadetan Euskal Herriak jasotako immigrazioa, nazioarte-koarekin parekatzea, batez ere, mugimendu erraztasuna eta lege egoerengatik, nahiz eta, identitate kultural eta nazional nabarmenekin topo egitean, diferentziak agertzen diren (Blanco, 1990; Zabalo *et al.*, 2010). Diferentzia hauek, distantzia fisikoaz harago, politiko, ekonomiko, teknologiko edo sozialak izan daitezke, eta dagokigun kasuan, distantzia soziala kontutan hartzekoa da (Aierdi, 1993). Haatik, etorkinek, immigrazio terminoa gaitzetsi eta Estatu baitako leku aldaketa aldarrika dezakete (Zabalo *et al.*, 2010; Aierdi, 1993). Ezen, immigrante izendapenak gizartearen partaidetza normaletik at uzteko duen konnotazioa medio, kontzeptu ezkor eta estigmatikoa bilakatu da gaur egun (Iraola, 2012).

Immigranteak bere zirkunstantzietan buruz duen iritziaz harago, harrera gizartearentzat "besteak" da eta onartua edo baztertua izateko tenorean aurkitzen da (Ramírez Goicoechea, 2007). Egoera "liminalean"¹²: bi kulturatik at, inongoa izan gabe. Egoera "liminar" horri, Turner-ek (1980), bi ezaugarri atxikitzen dizkio, bata, aurreko klasifikazioak galtzea eta, berririk eskuratu ez duenez, gizartearentzat ikusezin bilakatzea, nondik "kanpotar" kategorizazioa letorkioken. Besteak, araztasuna galtzea, gizartearentzat kutsakor bilakatu. Immigrantei atxikitako izendapen iraingarriak, balizko lohasun horren adierazle lirarteke, eta "kutsaduraz" ohartarazteko muga ere bai.

Muga horiek fisikoak eta etnikoak dira. Lehenek etorkinek aurkitzen dituzten zail-

¹² Arnold van Gennep-ek 1909 (1909), hiru egoera bereizten zituen igaro bide errituetan: preliminar, liminala, eta postliminala.

tasun materialez dihardute. Denbora laburrean, jende asko inguratzean, garapen urbanistikoa hirigintza irizpiderik gabe burutu zen, erdigunetik at eraikitako auzo periferikoak sortuz. Erdigunea, harrera gizartearentzat geratu zen eta etorkinentzat periferia. Bertako/kanpoko bereizketaz gain, eremu euskalduna/erdalduna ezartzean, erresidentzia, identitatearekin nahasiz (Ramírez Goicoechea, 1991; Hernández García, 2007). Muga etnikoak identitatearekin lotuta agertzen dira. Fisikoak baino lausoagoak eta aldakorragoak dira¹³. Talde etnikoek bultzatzen dute, kideen mundu ikuskeran eraginez eta taldeen diferentziazioan funtsatzen dira (Ramírez Goicoechea, 2007). Antropologia tradizionalak entitate itxiztat zituen arren, Barth-en (1976) aburuz, taldeen gertutasunak euren arteko mugak areagotzen ditu. Hernández García-k (2007: 93) Zulaikari (1988) jarraiki dio, euskal identitatea beste identitateen ukazioan oinarritu dela, jarrera bertsua izango dute etorkinek ere?

Guibernauk (2008: 24), "besteekiko" ezberdintasunean funtsatzen du identitatea. Haatik, zehaztu edo kontrolatzerik ez dauden faktoreak medio, norbanakoaren ezaugarri eta zirkunstantzien arabera identitate ezberdinak osatzen ditugu: generoa, lana, orientazio sexuala, nazioa edo adina, eta berdinekiko "enpatia" sortzen duen heinean, ezberdinekiko "alteritatearen" bide da (Ramírez Goicoechea, 2007). Hortik ulertu behar dugu, "kanpotar" kategorizazioa, "bertako"/"kanpoko" dikotomia asimetrikoaren sorburu eta harrera gi-

¹³ Ramírez Goicoecheak (2007) dioenez, etnizitatea eta arrazaren kontzeptuak nahasita ager daitezke. Batzuetan, jokabide zehatzak egotziz, arrazari etnia kutsua ematen zaio; besteetan, ohitura berdinak kasu, etnizitateari atxikitzen zaizkio arraza konnotazioak. Guk soilik kategoria kulturalen erabiliko dugu.

zartearen onarpen/baztertze faktoreen menpe geratzen dena. Horretan hizkuntzak garrantzi handia du: taldea ordezkatzeko duenez, bateratzaile beste baztertzaile bilakatzen delako (Ramírez Goicoechea, 2007; Hernández García, 2007; Aierdi, 1993). Beste faktoreak, espazioa, lurraldetasuna, erlijioa, ideia politikoak, ondare kulturalak, gastronomia eta festa giroa dira (Ramírez Goicoechea, 1991-2007). “Diskurtso etnikoak” sortzen du talde banaketa. EHN, euskal nazionalismoaren aldekoak eta aurkakoak egon dira, azkenen artean, Manu Escuderen (1978) “Bi komunitateen” tesia: Euskadin, arketipo kontrajariak dituzten bi komunitate ezberdin daude, bata, nazionalista, euskara eta euskal kulturaren oinarrituta; bestea, nazionalista ez dena. Heiberg-ek (1991) Elgetan, euskaldun/erdaldun osatutako gizarte bereizketa nabarmentzen duen arren, Hernández García-k (2007), Lasarte-Orian bereizketa horren desagertzea azpimarratzen du. Hortaz, zertan ote da “bi komunitateren” kontu hori? Azkoitian gertatu zen? Oraindik badago?

Bertakotze kontzeptua

Elhuyar hiztegian¹⁴ “integración” hitza “bertakotze” itzultzen den arren, Iraolak (2012) “egokitzea” deitzen dio. Gure ustez, “bertakotzea” eta “egokitzea” ez da gauza bera. Integrazioari dagokionez, Blancok (1990) hiru bide aipatzen ditu: Asimilazioa (etorkinaren kultura galduz, harrera gizartean txertatu), Melting-pot (kultura ezberdinen nahasketarekin bat berria egin) eta Aniztasun kulturala (jatorriko kultura galdu gabe, integrazio ekonomikoa eta politikoa). Aierdik (1993) lau ardatz proposatzen ditu: 1.)

Jatorriaren eta destinoaren arteko interakzio maila. 2.) Eredu industrial eta urbanoan egokitze maila. 3.) Immigranteak aurreko bi ardatzekiko duen erantzuna. 4.) Migrazioa nondik norakoa den. Lehenengo bi ardatzetan, lan integrazioa eta integrazio urbanoa burutzen dira. Beste bietan, integrazio kulturala eta politikorako bideak leudeke.

Bertakotzeak, aldiz, harrera gizartea eta etorkinen artean osatutako gizarte berriaz dihardu. Gattik (2010) proposatzen duen “Identitate ahulen” kontzeptua eraginkorra da horretarako. Identitatea, zirkunstantzien araberrako eremu bilakatzean, integrazio/bertakotze ikuspegiak beste dimentsio bat hartzen du: etorkinak zirkunstantziaren araberrako identitateaz baliatuko dira, eta honek ez du zertan izan Modernitatean ezarritako “Izena”, “Historia” eta “Lurraldetasuna” baino garrantzia gutxiagokoa. Identitatearen formulazio honek bertakotze terminoa ulergarriago bihurtzen du. Berdintasuneko lotura afektibo zein efektiboari dagokio, immigrantea, harrera gizarteko partaide izatera igaroz. Baina, zerk eragin dezake harreman hori?

Bizipenek, subjektiboki eskuratutako identitatea sortarazten digute: “bizitako identitatea”, gizarteak “identitate kulturala” bilakatzen duelarik (Terradas, 2004). Horrela, norbanako bakoitzaren esperientziak, lana eta interakzioaren bidez uztartzean, identitate lokala sortarazten dute (Hernández García, 2007). Haatik, bizipenen identitatea, identitate kulturala bihurtzean, identifikazio politikoa eratzen da, “identitatetik”, “identifikaziora” igaroz. Hori nazioarekin¹⁵ lotzen da, baina Estatu-nazioaren baitan identitate nazional bat baino gehiago egon daitezke (Guibernau, 2008; Leizaola, 2000). Kontuan hartzeko zehaztasuna, ezen,

¹⁴ Elhuyar hiztegia.

¹⁵ Andersonentzat (1997), nazioa irudikapen soila da.

immigranteek, harrera gizartekoek moduan, adskripzioarako dei bat baino gehiago jasoko zituzten eta, etorkinen kasuan, nazionalismo zentralak pisu handia har dezake.

Bertakotze prozesuan eragiten duten aldagaiak

Lau proposatzen ditugu: espazioa, generoa, hezkuntza-hizkuntza eta belaunaldia. Aldagai hauek gizartearen arlo guztiak zeharkatzen dituzte, bakarka duten garrantziaz gain, elkar baldintzatuz. Espazioak, erdigunea/periferia eta bertako/kanpoko dikotomia ezartzeaz gain, klase soziala markatzen du. Generoak, bertakotze bide ezberdinak ezartzen ditu: gizonen fabrika; emakumeek etxeko eremu ikusezina (Hernández García, 2007), zeinak publiko/pribatu banaketatik sortutako botere harremanekin lotura zuzena duen. Banaketa horren ondorioak ulertzeko, Ramírez Goicoechea-ren (1991) "arena publica" kontzeptua egokitzen dugu: espazio publikoan identitatearen hegemonia ezartzean, "plaza publiko" horren "negoziazioan" gizonen gorabehera gehiago izango zuten emakumeek baino. Haatik, emakumeak ere izan ziren emigrazioaren sustatzaile, (Comas eta Pujadas, 1991; Aierdi, 1993). "Bizirauteaz harago, ezarritako orden sozialaren aurkako ekintzak ere baziren" (Hernández García, 2007: 303).

Hezkuntzaren zeregina arlo sozial, ekonomiko eta politikoetara hedatzen da, gizartearen eremu guztietan eragiten duelarik, horregatik, soilik estatuaren esku dago (Mateos González, 2012). 1950-60ko hamarkadako hezkuntzan, euskal kultura eta hizkuntza frankismoren menpe zeudenez, integrazioaren auzia maila publikora igaro zen (Zabalo *et al.*, 2010). Horregatik, ikastolen

agerpenak erabat eraldatu zuen hezkuntza sistema. Elgetan, euskaldun/erdaldun banaketa finkatu zuen (Heiberg, 1991). Lasarten, harrera gizartea eta immigranteen elkargune bilakatu zen (Hernández García, 2007). Belaunaldiei dagokienez, hezkuntza exogamiakoa izateak, gazteak harrera gizartera gerturatzen dituen heinean, gurasoen kulturarengandik urruntzen ditu (Ramírez Goicoechea, 2007). Horrela uler daiteke immigranteen seme-alaba askoren identitate anbiguotasuna. Etnizitatea ulertzeko era ere aldatu egiten da. Lehenengo belaunaldia muga zurrun eta objektiboetan oinarritzen da: jaiotza, abizenak eta betikotasuna (toki batekoa dena, betiko da). Gazteen adskripzio subjektiboak, aldiz, identitatea norbanakoaren gain uzten du (Aierdi, 1993). Adskripzio horretan, harrera gizarteko onarpena garrantzizkoa da, baina, zirkunstantzien arabera, onarpen bide direnak, bazterketa ere bilakatzen dira. Adibidez, guraso kanpotarrak edukitzea aurpegiaratu. Gurasoei ere euskaraz ez ikastea eta integrazio ekonomikoa soilik bilatzea egozten zaie (Aierdi, 1993; Ramirez, 1991-2007).

Immigratioaren zergatiak eta aurkitutako mugak

Emigratzeko erabakia lehenengo belaunaldikoek hartu zuten. Batzuetan, landa-eremu/hiria aldaketa suposatu zuen: "Es que con la tierra roja mojada, era imposible trabajar (...). Aquí había mejores condiciones de trabajo y también mejores sueldos" (Ángel, Ricardo). Besteetan, Pedro kasu, jornal hobekuntza: "En Burgos, ganaba 1.600 pesetas, y en Azkoitia, me ofrecieron 5.000. Ya sabes, el dinero es muy goloso y...". Bizitzari aurre egiteko joan ziren herritik, baina eurena ez

dute emigraziotzat hartzen, “al norte” etorri zirelako. Alemania edo Suitzara joatea zen emigratzea. Haatik, Azkoitiak, sorterriarekiko aldaketa handia suposatu zuen: landa-eremu/hiria kontrastea, euskararen doinu arrotza, edo, orografia eta klima ezberdinak: “aquí venías y con el *txirimiri* que había entonces, las nubes que se metían, y parecía que estabas metida entre cuatro montes, ¡ay, que agobio sentí!” (Isabel).

Bakarrik etorritako gazteek ez zuten helburu zehatzik. Familia osoen kasuan, batzuk betirako asmoarekin etorri ziren; besteek, aurreztutakoan sorterrira itzultzekotan, baina familia bertan haztean, itzulera ez zen hain erraza izaten:

“Entonces al final, haces la vida aquí (...) y te quedas (...) las circunstancias mismas te obligan a quedarte (...) además los hijos no queríamos volver, porque los hijos, aunque no hayan nacido aquí pero solamente han conocido esto” (Alfonso).

Muga fisikoak eta etnikoak aurkitu zituzten. Lehenengoetan, hasierako etxebizitza gabezia da nabarmenena: etxebizitza berean bi eta hiru familia bizi ziren, bakoitzak gela bat eta kuzinatze aukera zuelarik. Lehen belaunaldiko emakumeek egoera hari buruzko oroitzapen txarrak dituzte: “Aquello era un infierno, un infierno ¡Y unas broncas!” (Pilar). Batzuetan, bizileku horiek ez ziren oso eroak. Isabelek dioenez, Zumarragako baserri bat beste bi familiarekin partekatu ondoren, Aizpurutxoko¹⁶ txabola batera joan ziren:

---

¹⁶ Azkoitia eta Zumarragaren erdibidean kokatutako Azkoitiko auzo bat da Aizpurutxo. Herri-gunetik 7 kilometrora dagoena.

“Ahí sí que no había luz, ni había agua, ni había nada (...). Ahí nació una hija que tengo en San Sebastián, en la chabola. (...) mi marido anduvo buscando piso (...), que no se encontraba piso ni a la de tres (...). Yo era para ir a San Sebastián a dar a luz, pero tanta prisa traía la niña que allí mismo nació”.

Gabeziari irtenbidea emateko, periferian etxeak eraiki ziren, merkeagoak eta erdigunetik at, zeintzuetara etorkinak bideratu ziren. Aipagarrienak, denborarekin “Txalon Erreka” auzoa osatu zutenak. Berriemailetatik, bost dira auzo horretan bizitakoak (bat oraindik bizi da) eta bizitzeko auzo ona ei zen, elkartasun handikoa. Baina, Carlosentzat, alde handia zegoen auzo horretatik Azkoitiko herri-gunera: giro itxia eta oso erdalduna. Horrelako kasuak, Aierdik (1993), “irla kultural” gisa definitzen ditu¹⁷. “Txikiteoan” ziotenez, harrera gizarteak joera nabarmena zuten Estatuko immigrante ororen erresidentzia auzo horretan kokatzeko, periferia/erdigunea bereiztean, klase sozial bazterketa ere burutuz. Muga etnikoa ere bazegoen: euskaldun batzuk bizi arren, gune erdalduntzat hartuz. Are gehiago, etxe horien sustatzaileari “Franco” deitzen ziotenez, “Barrio de Franco” gisa ezagutzen zen. Diktadorea eta promotorearen arteko nahasketak medio, konnotazio negatiboa areagotuz.

Muga etnikoaren harira, berriemailek diotenez, Estatutik etorritako oro, “kastillanoen” taldekoak kontsideratzen dira, nolabait, “kanpotik iritsitakoak” eta “harrera gizarteak” desberdintzeko. Alabaina, belaunaldiaren arabera, harrera gizartearekiko

---

¹⁷ Periferia geografiko eta sozialean oinarritzen dira, batez ere, erdigunetik at dauden auzoetan osatuz. Jatorriko identitate eta pautak kulturalak mantentzen dituzte, harrera-gizartearekiko erlazioa, jardura ekonomikora murriztuz.

erlazio ezberdina egon da. Lehenengokoek ez dute inolako arazorik izan harrera gizartekoekin, lanera etorri ziren eta lana egin zuten, hizkuntzaren muga arazorik gabe gaindituz. Emakumeek ez dute inoiz izendapen iraingarririk entzun, gizonek diote, "txantxak" egiten zituztela¹⁸. Pedrok irainik jaso duenik ukatzen duen arren, barrezka, bere buruarengatik "belarrimotza" esaten du. Edo Jacintok lanean txantxetan esandakoaz barre egiten du: "yo les contestaba *txarriburu* y me decían 'tú lo malo coges enseguida, ¿eh?'".

Bigarren belaunaldikoak, 1950-60ko hamarkadetan hezkuntza gaztelaniaz zenez, harrera gizarteko hurrekin batera egoten ziren eskolan, baina, koadrilan, soilik imigranteak biltzen ziren, horretarako, hizkuntzaz gain, gustu diferenteek ere eragina zuten. Mutilek, zuzenean ez bada ere, izendapen iraingarri ugari entzun zituzten, neskek, ez. Hirugarren belaunaldikoak, eskolan zein koadrilan, harrera gizartekoekin biltzen dira, eta orokorrean, euskaraz hitz egiten dute. Baina, ikasitako ikastetxearen arabera (Floreaga edo Xabier Munibe ikastola), aldeak zeuden: ikastolakoak euskaldunagoak. Gurasoen jatorriarengatik ez dira sentitu diskriminatuta, baina "txantxak" bide horretatik joaten dira: "Bueno, iguel katxondeuen da bai, lagunen artin, baino... Betiko jardun einber batemati eo zeozer esan ber, baino... hoixe" (Jon). Edo: "oraindik ez. Behintzet, nere guraso aldea ez. Igual noizin behin katxondeun da bai, baino serio ez" (Laura).

Onarpen edo baztertzerako faktore ezberdinak ere agertzen dira, batez ere, hizkuntzari dagozkionak. Lehenengo belaunaldikoen gehiengoak ez du euskaraz hitz egiten, baina

harro daude euren ondorengo asko euskaraz bizi direlako, onarpen faktore bilakatuz. Haatik, egunerokotasunean baztertze faktore bihurtzen da:

"Porque tú llegas a un sitio, y te ponen que el 98 % tiene que..., el ayuntamiento, por ejemplo, de Azkoitia, y muchos sitios, no aquí solo. El 98 % tiene que ir en euskera. Eso para uno que no es *euskaldun*..." (José).

Bigarren belaunaldikoek euskararen aldeko apustua egin dute, esaterako, seme-alaben hezkuntza euskaraz bideratuz, eta, lehen belaunaldikoek baino gehiagok hitz egiten dute. Haatik, zerbait gehiago eskatzen zaielakoan daude eta horrek arazo aunitz sortarazten dizkie, eskusio faktore bilakatu: euskara ikastearen zailtasuna kontuan ez hartzea, euskaltegian ikasitako euskara batuarekin Azkoitian dituzten zailtasunak, edo, lanerako euskarak duen garrantzia. Hirugarrenengoetan, elkarrizketatu ditugunak bederen, euskaraz jakiteaz gain, euskaraz bizi dira, baina, "txantxetan" bada ere, abizenak bereizle etniko gisa agertzen dira¹⁹.

Badirudi, vasco/castellano bereizketak bi gizarte bereiziren itxura duela, baina, Escuderok aipatzen duen bi komunitate ezberdin sortzeko beste bai? Lehengo belaunaldikoen gehiengoak ez dio garrantzi gehiegirik eman kontu horri: "Bueno, la diferencia yo creo que es que, vosotros los vascos decís 'los castellanos', y nosotros decimos 'los vascos', pero diferencia de eso..., no" (María). Haa-

¹⁸ Txantxa horiek maila sinbolikoan oso adierazgarriak izan daitezke.

¹⁹ Jon Maiak "Emigraziotik bertsoaritzara" hitzaldian abizenek bereizteko duten indarrari buruz dihardu. Gure iritiz, azken aldiak euskal abizenei buruzko pelikula eta programak ez dira kasualitate hutsak, errealitate baten isla baizik. Edo kontrara, errealitate bat berreraiki nahiari erantzuten diote.

tik, Jose-k dioenez, nolabaiteko bereizketa, egon bazegoen, eta oraindik ere dihardu:

“Sigue habiendo, porque hay gente que no quiere ser vasco y hay vascos que no quieren ser castellanos, pero eso no quiere decir que tú tienes que estar apartado de los demás (...). Tú conmigo no te tienes que llevar mal. Tú puedes pensar una cosa y yo puedo pensar otra, porque somos los dos de Azkoitia”.

Bigarren belaunaldian, iraganean bi komunitate bereizi zeudenaren pertzepzioa nabarmenagoa da:

“Eso se pensaba igual..., bueno, yo de niña no lo pensaba, pero sí había, ¿no?, los castellanos y los vascos..., igual sí. Pero no..., a ver cómo te explico, no lo sentías como algo malo” (Inés).

“Txikiteoan” ziotenez, iraganean euskaldun/erdaldun banaketa nabarmenagoa zen, bertako/kanpoko kategorizazioan islatuz, egun gertatzen ez dena. Hirugarren belaunaldikoek ez dute bizi bi komunitate bereiziren egoerarik, baina nolabaiteko susmoa dute:

“Nik neuk etzaukeat... Bueno, nik usteiat hori len antzemango zala, ez? Osea, aillau zin momentun, adibidez ba, oso garbi eongo uan, eta gerota, osea, muga hori gerota lau-suo dagoela” (Jon).

Bertakotze prozesua

INTEGRAZIOTIK BERTAKOTZERA

Arestian, integrazioa eta bertakotzea bereizi ditugu, baina belaunaldien arabera, aldeak agertzen dira. Helduenen artean integrazioa homogeneotasuna nabaritzen da. “Jubilatue-

tan” ziotenez, Azkoitian gustura bizi dira, eta sorterrria ez da lehen bezalakoa. Han, “los del norte” dira, Azkoitian, “los castellanos”. Bietakoak dira, baina ez lirateke jatorrira itzuliko, seme-alabak, bilobak, proiektuak, dena Azkoitian dutelako. Blancok proposatutako, “aniztasun kulturala” egokitze zaie ongien: Azkoitian txertatuak, jatorria ere gogoan, Aierdik aipatutako integrazio ekonomikoa eta urbanoa lortuz: bizitza proiektua bete dute, eta sorterrira itzuli nahi ezak, integrazio urbanoa adierazten du: “O sea, estoy a gusto en los dos lados (...), prefiero estar más aquí que allí (...). Ahora soy de pueblo y antes era del campo” (María).

Joseren kasuan, nabarmenagoa da “aniztasun kulturalerako” joera: “bi tokitako izan daiteke”. “Hiru-Iturri” elkartearen sortzaileetako bat da²⁰. Immigranteen arteko harremanak sendotzeko eratu, Azkoitian nabaritutako kultur ekitaldien gabeziak konpontzen saiatu dira. Harrera gizartean aurki daitezkeen oztopoei aurre egiteko beharra azpimarratzen du:

“Es que tú eres un miembro más de la colectividad. Tú no eres uno, que porque hayas venido de fuera o porque seas negro ya tienes que ser diferente. Tú eres uno más, tú tienes que convencerte de que eres uno más, los demás pueden decirte lo que quieran. Pero tú tienes que estar convencido”.

Bigarren belaunaldian, bi talde bereizi ditugu: haurrak zirela etorritakoak eta Azkoitian jaiotakoak. “Txikiteoan” ziotenez, denek dute jatorriarekiko lotura (heredatutako etxea), eta begirunea dioten arren, ez dira hangoak sentitzen. Joandakoan ere Azkoi-

---

²⁰ 1980ko hamarkadan eratu, eraikinaren inguruan dauden hiru iturri enblematikoari sor dio izena.

tikoak juntatzen dira, nolabait, lagun giroa tokiz aldatuz. Oso errotuak daude Azkoitian. Jatorriarekiko epeltasunak "aniztasun kulturaletik" aldentzen dituenek, Blancok, "asimilazio" eremuan kokatuko lituzke. Alabaina, guk "bertakotzeari" atxikitako ezau-garriak dituzte, Aierdiren lau eremuetan ere ahokatu: ekonomikoa, urbanoa, kulturala eta politikoa.

Azkoitian jaiotakoetan, Oscar ez da "al pueblo" joaten. Gurasoen jatorriari begirunea dio, baina bera Azkoitikoa da. Integratua sentitzeko bidea, koadrilak zabaldu dio: euskaldunez osatua, ezen eskola garaian, harrera gizarteko zenbait haurrek kanpotar sentiara zi zioten: "Zu hemen bizi zara baina ez zara hemengoa". Marta eta Carla ere Azkoitian jaio ziren, baina gurasoen herriarekiko harremana medio, hangoak ere pixka bat sentitzen dira: opor leku ederra. Azkoitian jaio eta hezi direnez, ez dute izan integratzeko premiarik. Kasu horietan ere, "aniztasun kulturalaren" presentzia nabari den arren, harrera gizarteak moldatu dituenek, Aierdiren parametroak nabarmentzen dira.

Hirugarren belaunaldian, Laura, amaren herrira oso gustura joaten da, baina Azkoitikoa da. Integratu beharrik ez du izan, Azkoitian jaio eta betidanik bertan dagoelako. Jonek, haurtzaroan, gurasoen herri-rako bidaia urtero egiten zuen arren, egun ez da joaten eta integratu beharrik ez du nabaritu:

"Eske, beti izen diat (...) hasieratik azkoittiar izateko sentsazixue (...) Esateiat, hori, jendiei kostau eitte zakola konturatzie nere gurasuk ez dizela hamenguk (...) askotan esateie, etzak antzematen! Da zertan antzeman behar zitek ba?"

Belaunaldiak aurrera joan ahala, Azkoitiarekiko harremana estuagoa da, integrazio motaz harago, harrera gizarteko kide direnaren pertzepzioak, integrazioaren zioa bera zalantzan uzten du.

GENEROA NOLAKOA, NORABIDEA HALAKOA

Integrazioa belaunaldien orokortasunean garatu dugun arren, bertakotze prozesuko aldagai garrantzitsua denez, generoen artean dauden bertakotze diferentziei erreparatuko diegu. Rosak nesken bizimodua zaintza eta etxeko eremuan kokatzen du: "Pues las costumbres (...). Mi madre era: pues le tienes que cuidar al niño (...), y tú te tienes que quedar en casa". 12 urterako eskola utzi zuen; gerora, neskame eta tailerrean (gizonek baino jornal baxuagoarekin) lan eginez. 22 urterekin, ezkondu zenean, lana utzi eta etxean geratu zen. Emakumeen heziketak etxeko eremua zuen helburu, gizonena, lan mundura bideratuz:

"Yo he sido bastante machista en ese sentido, porque yo siempre... no sé, se me había pegado desde chaval lo que la gente decía, que la mujer era para la casa y el hombre era para trabajar fuera de la casa; y el que tenía que traer el sueldo era el marido y la mujer tenía que administrar la casa, y... gracias a Dios, no faltó nada en casa" (Jacinto).

Alabaina, zelan eragin zuen bereizketa horrek harrera gizartean egokitzeko? Lehenik, publiko/pribatu bereizketa ezarriz eta bakoitzari eremu jakina esleituz. Gizonak espazio publikora iristean, garaiko tentsio kudeaketa medio,arestian aipatutako "arena publica"-ren baitako tirabiren protagonistak ziren. Tentsio horiekizendapen iraingarrietan kokatzen ditugu, batik bat : gizonek paira-

tu dituzte eta emakumeek ez. Aldiz, eremu pribatuan, hasierako bi edo hiru familiekin etxea partekatu beharrak emakumeengan gehiago eragin zuen, eurek kudeatu beharreko espazioa zelako. Hori auzokoekiko harremanetan islatzen zen, bi egoera ezberdin nabarmenduz: Txalon-Erreka, non, gehien-go, immigrantea zen; eta, harrera gizarteko emakumeen presentzia nabarmenagokoak. Lehenari dagokionez:

"Cuando hacía bueno, bajábamos todas abajo, unas a hacer punto, otras a coser (...). En el barrio, en el barrio. Y ahí hay extremeños, hay zamoranos, hay gallegos. Ahí ha habido de todo, de Palencia, de Burgos, de todo ha habido ahí, en ese barrio" (Isabel).

Harrera gizartekorik aipatu ez arren, Azkoitiko denekin ongi moldatu ei da. Beste auzoetan, erlazioa anitzagoa zen:

"En Floreaga²¹, salíamos allí a hacer punto todas juntas y no había ninguna diferencia; vascas y castellanas nos juntábamos todas a la vez. Cuando ellas hablaban en euskera, nosotras hablábamos en castellano y cuando era una cosa de hablar entre todas, todas hablábamos en castellano" (María).

Emakumeen integrazioan etxepekoen interakzioa garrantzizkoa denez, harrera gizartearekiko erlazioa auzoaren karakteristiken araberakoa izan da: "En Txalon-Erreka, vivía más gente y la mayoría venida de fuera; y en Floreaga, éramos mitad y mitad, mitad vascos y mitad castellanos" (María).

---

²¹ Floreaga, 70ko hamarkadaren hastapenetan eraikitako auzo bat da. Herri-gunetik, Txalon-Erreka baino gertuago dago, baina auzo gisa, nortasun handikoa da.

Emakumeak ere izan ziren emigrazioaren sustatzaile, helburua: familia osorik mantentzea. Bakarrrik etorritakorik ere bazen: herriko mutil-lagunak EHra etorri nahi ez zueenez, Gregoriak utzi egin zuen: "¡y lloraba, el pobre!". Josefa, ezkontzeko dirua aurrezteko etorri zen. Hernández García-k, arauei aurre egiteko jarreran kokatzen ditugu ekimen hauek: "... pienso que hemos ganao; o sea, nos hemos puesto más liberales, más autónomas" (Rosa). Horretarako, etxetik irten eta lan merkatuan sartzea oinarritzakoa da. Isabeli taberna ipintzeak mundu berri bat zabaldu zion. María-ri, etxetik at lan egiteak, ekonomikoki lagundu izanaren harrotasuna: "Pero después de vieja voy a trabajar, ¿verdad? (...), y con eso, pues hemos pagado entre el padre y la madre los estudios a la hija". Generoen arteko diferentzia, zeregin eta pentsamoldean funtsatutako ezberdintasuna da, zeina berdintzean, bertakotzea errazten den.

HEZKUNTZAREN ITZALA

Berriki genion, hezkuntzak zeregin sozial, ekonomiko eta politikoak bideratzen ditueenez, Estatuaren menpe dagoela. 1950-60ko hamarkadetan iritsitako lehenengo belau-naldikoak, hezkuntza jasota etorri ziren. Baina, bigarrenagoak bete betean harrapatu zituen. 1970ean, ikastola agertu zen arte, Azkoitiko hezkuntza oro gaztelaniazkoa zen. Geroztik, haur euskaldunak edo erdaldunak hezteko aukera zegoen: "Ikastolara joaten ziren haurrak euskaldunak ziren; gu, oster, Floreagan genbiltzan immigranteen haurrok, erdaldunak" (Óscar). Trantsizio garaian, joera hau areagotu egin zen. 1980ko hamarkadaren hasieran²² Azkoitiko Udalak

---

²² Trantsizioaren ondoren eratu zen mapa politikoaren

hezkuntza oro euskaraz irakasteko bideak jartzean, aurretik zeuden eskola nazionalak desagertu egin ziren, ikastola eta Floreaga soilik geratuz. Bigarren honek 1992-93 ikasturtera arte B eredu eduki zuen, progresiboki, 2000-01 ikasturtean D eredu ezarri. Beraz, bi hamarkadetan, haurren hezkuntza euskarazkoa edo mistoa izan zitekeen eta 1990eko hamarkada gerturatzean, immigrante askok seme-alabak ikastolara eramane zituzten:

"Yo siempre he pensado que mis hijos tenían que aprender euskera (...) la única forma que tenían de aprender era yendo a la ikastola; porque (...) si tú eres castellano y te ponen con castellano, vas a hablar siempre en castellano, aunque aprendas en euskera" (Rosa).

Haur zirenek ere bi eskolen arteko aldea nabarmentzen dute eta Floreagakoek ez zuten harremanik ikastolakoekin. Horrek nolabaiteko bereizketa sortzen zuen, Floreaga/ikastola dikotomiaren ondorioz, erdaldun/euskaldun banaketan islatzen zena. Hirugarren belaunaldikoek D ereduan ikasi zuten, baina bazuten pertzepzio hori:

---

adierazgarri 1979ko Azkoitiko udal-hauteskondeen emaitzak ditugu: EAJ/PNV: 10 zinegotzi, HB: 2, EKA (Partidu Karlista): 2, AHE-APA (herri-ekimena): 2, PSOE: 1 (eldiario.es). Ikusten dugunez, alderdi abertzaleek pisu nabarmena dute; erregimen zaharrarekiko atxikimenduak irauten du; eta, Estatu mailako langileen partiduak ez du indar gehiegirik. 1983an (Udaletxean emandako informazioa) EAJ/PNV: 12 zinegotzi, HB: 2, PSE: 2, EE: 1. Alderdi abertzaleak indartzen diren neurrian, alderdi estatala ere finkatu egiten da. 1991n, botoen %koa: EAJ/PNV: 51,14; HB: 15,95; EA: 12,03; PSOE: 10,38; EE: 5,01; PP: 4,72. 2003an: EAJ/PNV-EA: 59,74; BTI: 20,54; PP: 8,93; PSOE: 8,57; IU/EB: 1,65. Eta 2015ean: EAJ/PNV: 49,05; EH-Bildu: 32,90; Irabazi: 7,47; PSOE: 7,53; PP: 2,13 (Diario Público).

"Egixe da, proporcixun da hola, jende gehixok Florian erderaz hitz eitte zula ikastolan baino (...) ezta euskalduno zila, ze azkenin euskalduna izen eo ez, bakoitzin arabera dao, ez? Guraso erdaldunak gauzkegenunak e..., askotan etortzen zikun jendie erderaz hitzeitten (...) bai guraso erdeldunak genittuen artin erderaz gehixo hitz egiten genun euskeraz baino" (Laura).

Ikastolako aldetik honela bizi zen:

"Guk iguel, iguel gure ustie izengouan baino, nik uste iguel, ikastolako umik euskeraz hitzeitten zebela geixo beaixen artin, ze Floriakuk, danak ez, baina batzuk baittuan, hola kalin da ibiltzen zinin, erderaz eitten zebena" (Jon).

IDENTITATEAREN BIDEZKO BERTAKOTZEA: IDENTITATE LOKALA, IDENTITATE NAZIONALA

Integrazioari eta bertakotzeari konnotazio ezberdinak atxiki dizkiegu, azkenari, subjektiboki jasotako bizipenen identitate oinarriak esleituz. Izandako esperientziak medio, belaunaldietan diferentziak agertzen dira, beraz, sortarazten dituzten identitate mailatan konkretatzen saiatuko gara: identitate lokala zerk eragiten dieten, eta hau, zein identitate nazionalekin lotzen duten.

"Identitate lokalari" dagokionez, lehenengo belaunaldikoak azkoitiarrak sentitzen dira: bizitza, seme-alabak, ohiturak..., dena bertan dute, baina, soilik Azkoitiarekin identifikatuz: Azkoitikoak eta jatorrikoak dira. Bizitzeko lehena hobesten dute: "¿De dónde vamos a ser nosotros? La vida te hace de un sitio o de otro" (Jaime). Gure iritziz, Hernández García-k aipatzen duen lanaren inguruan sortutako gizarte baten partaidetza nabaria da.

Bigarren belaunaldian, berriemaile denak azkoitiar sentitzen diren arren, irizpide anitzagoak agertzen zaizkigu. Batzuetan, bi belaunaldiren (lehena eta hirugarrena) arteko kate-begi gisa kokatzen dira, besteetan, lotura hori ez dute hain argia. Bestalde, Azkoitian jaiotakoak ere agertzen zaizkigu. Aurrenekoen artean, Ines Azkoitikoak da, baina, xehetasunekin:

"Yo pienso que mis padres hasta que murieron se sintieron extremeños aunque estaban aquí muy a gusto ellos se sintieron extremeños. Mis hijos se sienten vascos 100%, pero yo sí me siento... A mí me preguntan "¿de dónde eres?". Pues de Azkoitia, ¿no?, pero mi familia, de Extremadura, ¿entiendes?"

"Txikiteoan" ziotenez, Azkoitikoaz gain, euskaldunak ere kontsideratzen dira, identitate lokaletik haragoko pausoa emanez. Carlos, iritsi berritan, sorterrikoa sentitzen zen, baina egun, Azkoitia du erreferentzia bakarra. Aldaketaren arrazoiak: Txalon-Errekatik beste auzo batera aldegitea²³, familia Azkoitian haztea eta Extremadurako oroitzapenik ez izatea. Azkoitian jaiotakoetan, Oscar, azkoitiar kontsideratzen da eta euskara jakitearen garrantzia azpimarratzen du. Marta eta Carla ere, azkoitiarrak dira, horretarako ez zaie iruditzen derrigorrezkoa euskara jakitea. Bi kasu hauek eta Oscarrena alderatuz gero, eskola garaian, Oscarri kanpotarra zela sentiarazi zioten, baina Marta eta Carlari ez. Beraz, identitatearen kudeaketan, harrera gizartearen jarrerak eragin nabarmena du.

Hirugarren belaunaldian, Laura azkoitiarra eta euskalduna da, euskaraz dakielako

---

²³ Espazioari garrantzi handia ematen dio. Txalon-Errekan gustura bizi zen arren, oso giro erdalduna zegoen, harrera gizartearengandik berezita biziarazten zuena.

eta horrela nahi duelako. Kanpotik etorri eta euskaraz jakin gabe ere, norberaren gain ikusten du euskalduntasuna. Jon kasu berean dago, baina euskalduna izateko oso garrantzitsutzat du euskaraz jakitea: "hitzak berak dio: *euskara-duna*". Bestelako argudioak ez ditu hizkuntza bezain argi ikusten.

Lehen belaunaldian eta bigarrenaren batzuetan, bizi-esperientziaz gain, identitatea, familia eta jatorriarekin lotzen dute, ikuspegi objetibista gailentzen delarik: alda ezina. Ostentzeko bigarren belaunaldiko eta hirugarrenaren kasuan, identitatearen oinarriak irekiagoak azaltzen dira. Abizenak, jaiotza edo hizkuntzaren inguruan desadostasunak agertu arren, orokorrean, ikuspegi subjektiboagoa gailenduz: bizipen eta esperientzietan oinarritua eta irekiagoa.

"Identitate nazionala", bizitako identitatea, derrigortutako identifikazio bilakatzen denean agertzen da eta derrigortasun horrek bihurtzen du lokala baino arantzatsua. Berriemaileak erreparo gehiagotz mintzatu dira, agian, adskripziorako deia egiten duten nazionalismo zentral eta periferikoaren artean dagoen lehia herritarrengan islatzen delako. Belaunaldien arabera, ikuspuntu ezberdinak agertzen zaizkigu. Lehen belaunaldikoetan, bi ikuspegi gailentzen dira, bata: Espainiaren mugek erabakitzen dutela eskualde orotako biztanleen identifikazioa:

"Buena, como vasco yo, no. Es la verdad, hay que decir la verdad. No me siento como vasco, porque no lo soy, ¿sabes? (...) Sí tu vas a Andalucía o a Extremadura, tú eres vasco, o sea, no te has ido a otra nación, o sea, que es la misma nación. Que tú hables en euskera, yo hable en extremeño y el otro hable en andaluz, pero es la misma nación" (Jacinto).

Bestea, identitate nazionaletan mugatu ordez, ortzi-muga zabalagoetan lausotzea

"ezarritako identifikazioa": "No sé, yo ni vasco ni castellano, ciudadano del mundo (...). Yo me siento, pues normal, ya te digo, ciudadano del mundo" (José).

Bigarren belaunaldian euskaldun sentimendua aipatzen da: "yo me considero de Azkoitia, de Gipuzkoa, vasco y español. ¿Porque Euskadi está en España, no? Y ¿se puede ser vasco y también español, no?" (Rafael). "Arratsaldeko kafean", Euskadi Espainian kokatzen dute, "al norte" etorri zirenez, nazio berean egon dira beti: euskaldun eta espainolak dira. Bada, nazionalismo espainolari eta euskaldunari konbikzioz lotzen zaionik ere. Lehen kasuan, Oscar euskaldun den arren, identitate nazional espainola du: "Errege Katolikoek" proiektu nazionala, Sabino Aranarena baino nahiago du, gurasoen jatorria barneratzen duelako. Bigarrenean, Carlosek identitate nazionala edukitzekoan, euskalduna hobesten du, horrela nahi eta sentitzen duelako, beste edozein tokikoa baino lehenago, Euskal Herrikoa delako.

Carla bigarren belaunaldikoa izan arren, oso gaztea da (26 urte), hezkuntza ikastolan jaso du eta identitate nazionalean aldeak agertzen dira:

"A ver, yo española no te voy a decir, porque no tengo identidad en ese sentido ni de vasca ni de España, así marcada no tengo (...) Pero evidentemente soy vasca (...) has nacido aquí, te has criado aquí, tienes las costumbres de aquí, ¡todo! Sí que me siento vasca. Pero no de decirte, pues..., española no, pues porque no".

Agidanez, euskal identitatea nabarmentzen da, baina, espainolari dagokionez, deserosotasuna dago. Ildo horretatik ulertu behar da hirugarren belaunaldikoen jarrera ere:

"Azkoittin bizi den euskaldune (...). Ni hamen jaixotakue naiz..., ni euskaldune naiz... Azkoittiarra naiz... Bai eta gainea... *bien orgullosa* (...). Aber, azkenin bakoitzek daki, ez? bere bizixe nola eman dun... eta ze setimentu dauzken eta zea. Ordun nik klaro dauket euskaldune naizela... azkoittiarra" (Laura).

Identitate euskaldunaz soilik dihardu, besterik aipatu gabe. Ildo horretan, Jonek ez zuen sartu nahi izan identitate nazionalen deman: "Ni? Ni lenengo azkoittiarra esango yat, gero euskaldune eta gero ya... bestik... ez diat nahi sartu horretan".

Esan dezakegu, lehenengo belaunaldian, nahiko nabarmena dela identitate espainola, eta hau aldarrikatu ezean, euskaldunaren ukazioa gauzatzen dela. Bigarrengoan, identitate euskalduna nabarmentzen den arren, identifikazio gisa espainola gailentzen da, nolabait, sorterrria eta bizilekua ongi bate-ratzen dituelako. Aldiz, bigarren belaunaldiko gazteenarentzat eta hirugarren belaunaldikoentzat, Espainiarekin identifikatzea zailagoa da, deserosoa, eta ez dira definitzen.

Ikerketari dagozkion ondorioak

Toki batekoak egiteari buruzko galderaren erantzuna bide ezberdinetatik iritsi zaigu, non belaunaldiek, generoak, hezkuntzak eta espazioak zerikusi handia duten. Aldagai horiek bakarkako garrantziaz gain, elkarren artean ere eragina dutenez, ondorio nagusien oinarritzat hartzen ditugu. Jarraian, belaunaldi bakoitza zelan baldintzatu duten arrazoituko dugu, segidan, hautemandako bertakotzearen zantzuak azaltzeko.

Emigrazioaren esperientzia gogorraren ostean, lehenengo belaunaldiarentzat, eurek egindakoa probintzia aldaketa izan zen, eta proiektuak burutu dituztenez, helburua ase-

betetzat dute. Generoaren arabera, egokitze ezberdinak egon dira: gizonak, fabriketan; eta emakumeek, etxepe zein auzokideekiko erlazioan, beraz, auzoen kokapenak eta osae-rak garrantzi handia du. Hezkuntzak, belaunaldi horretan ez zuen zuzeneko eraginik izan, ezta seme-alaba zaharrenek heziketan ere. Euskararekiko erlazio anbigua dute: begirunea dioten arren, praktikotasunean arazoak sortzen dizkie, euskaldun/erdaldun bereizketa normaltzat dutelarik. Horrek guztiak, egokitze ekonomikoa eta urbanora bideratu ditu. Haatik, bizitzak eta esperientziak Azkoitira sustraitu dituztenez, identitate lokal sendoaren bidezko bertakotzea lortu dutelakoan gaude.

Bigarren belaunaldian, batzuk oso gazte iritsi ziren Azkoitira, eta besteak bertan jaio dira. Ildo horretatik ulertu behar da, hezkuntzaren eraginez, harrera gizarteko haurrekiko gertutasuna edo distantzia, zeina era ezberdinean bizi izan duten bi generoek. Mutilek, izendapen iraingarriak eta bazterketa medio, "arena publica" edo "plazari" aurre eginez. Nesken kasuan, arazo gutxiagokoa, baina euskaldun/erdaldun bereizketa mantenduz. Normalizazioaren bidean, seme-alaben heziketa euskaraz bideratu zuten, nahiz eta zenbait arlotan, beraientzat arazo iturri den, adibidez, lanerako edo euskara batuaren eta Azkoitiko euskalkiaren arteko diferentzia. Espazioan, auzo baten bizi edo bestera aldatzeak, bertakotze pertzepzioan alde handia du. Hortik ulertu behar da, belaunaldi honetakoak azkoitiar sentitzen direla, eta gehiengoak, euskaldun ere bai. Identitate nazionaltzat, espainola gailentzen da, nolabait, gurasoen jatorria eta Azkoitia lotzeko aukera ematen duelako.

Hirugarren belaunaldikoak Azkoitian jaio, hezi eta bizi dira. Hezkuntza euskaraz jasotzeak harrera gizartearekiko parekotasuna

ematen diete. Haatik, ikastetxearen arabera edo gurasoen jatorria medio, diferentziak sortzen dira, euskaldun/erdaldun banaketa hizkuntzan ordez, gurasoen jatorrian seinelatuz. Bereizketa hori era berdinean nabaritu dute neskek eta mutilek, "arena publikoaren" baitako erlazio bertsuak daudelarik bi generoetan. Azkoitiartasun markatua dute, baita euskaldun zentzua ere, baina identitate nazionala deserosoa egiten zaie.

Belaunaldietan burututako garapenean nabari da Azkoitian gizarte berri bat osatu denaren froga, bakoitzari tokatu zaion neurrian, herriko partaide eta eraikitzaile izan direlako. Lana, hezkuntza, esperientziak eta kultur nahasketarekin komunitate berriaren zantzuak daudelakoan gaude. Azken urteotan EHko egoera politikoaren normaltasunak ere asko lagundu du gizarte bateratu eta berri baten oinarriak sendotzeko. XXI. mendeko immigrazio internazionala iritsi izanak, aldiz, iraganeko immigranteak harrera gizarteko bilakatzen ditu. Horrek guztiak Azkoitian komunitate berria eta berritua eratu dela pentsarazten digu. Alabaina, zerk eragin dezake pentsamolde ezberdinek gizarte bateratu baten pertzepzioa edukitzea? Benetakoa da edo irudipena? Denborarekin, komunitate berri bat sortu da Azkoitian?

Bizipenek identitate bateratua sortzeko ahalmena duten arren, identitate berriarekiko desadostasunak ere ager daitezke. Batetik, immigranteen arteko harreman itxiek harrera gizartearekiko loturak ahultzen dituztelako, "irla kulturalen" sorrera bultzatuz. Bestetik, jatorriko ohituren sendotasunak gizarte berriarekiko urruntasuna bultzatzen duelako. Lehenengoari buruz, berriemailek euskaldun/erdaldun banaketa aipatu dute baina, harrera gizartearekiko harremanak lotzeko joera azpimarratuz. Izatez, "Txalon-Erreka" auzoa da kultura banaketa

potentziatu zuena, herri-gunetik at egotean, auzo periferikoa sortuz eta immigranteen arteko erlazio itxiak indartuz. Alabaina, 1950-60ko hamarkadetako immigrante gehienek herri-guneranzko txangoa egin dute, espazioari buruzko panorama berria eskainiz: erdigunean dute etxea eta bizitza. Egun, periferia, emigrazio berriagoaren kokaleku bilakatu da: "Txalon-Errekako" biztanleen gehiengoa XXI. mendean iritsitako immigrazio internazionalako kideek osatzen dute:

"Los dos quintos están ocupados por pakistaníes, el cuarto piso está ocupado por marroquíes —sí, pakistaníes y marroquíes (...). El otro quinto del otro portal, el primero también, el tercero también, o sea, que es que está..., hay muchos, muchos marroquíes" (Isabel).

Bi immigrazio horien artean dagoen diferentzia nabarmenetakoa, azkena iritsitakoaren transnacionalizazioan datza: herrialde batzuetatik besteetara mugitzeko garraio erraztasuna eta lan merkatuan oinarrituz, harrerako herrialdean sustrai finkoak ezartzeko joera gutxiagokoa da (Ramirez, 2007). Gainera, gure estatu-nazioaren perzeptzioak ez du zertan bat etorri txirotutako herrialdeetatik datozen immigranteen irizpideekin (Suárez Navas, 2010). Horrez gain, iraganean ez bezala, bertakoek egin nahi ez duten lana egitera etorritako immigrazioa da (Cachón, 2009)²⁴.

Bigarren gaiari buruz, belaunaldien arabera jatorriarekiko lotura ezberdinak agertzen diren arren, han "los del norte" izateak eta dagoeneko Azkoitiko bizi-ohituretan errota egoteak, ahuldu egiten du sorterria-

rekiko atxikimendua. Joaten direnean, besteak beste, erositako edo heredatutako etxea zaintzera joaten dira, kasu batzuetan, behar morala ere badena:

"Mi madre tiene una casa allí, en Higuera de la Serena (...). Es una casa que está vacía y hay que ir allí a limpiar y abrir la puerta y para ver si han entrado goteras del tejado y eso (...). Con algún viento se moverá alguna teja, empezaran las goteras y al final se caerá. Porque intención de venderla (...). Lo que gastaron haciendo la obra de rehabilitación no te van a dar (...). Entonces, se están abandonando casas, muchas casas" (Alfonso).

Aldiz, gizarte berri bateranzko zubia sostengatzen duten zutabeak honakoak dira: "bizitako identitate" bertsuak izatea, harreara gizartearen onespina, eta gizarte berri bategiko partaidetza. Lehenari dagokionez, berriemaileek diote "bizitako identitateak" Azkoitian txertatu dituela, lanak, esperientziak eta proiektuak erantsitako identitate lokala sortaraziz. Jarrera horrek, Azkoitiko gizartearen osagai eta osagarri egiten dituztelakoan gaude. Haatik, harrera gizartearen onespina beharrezkoa da, eta izendapen iraingarrietatik hasiz, euskaldunak ez diren abizenetan erreparatzerainoko ibilbidean, bertakotzea zailtzen da. Identitate nazionalaren inguruan sumatu dugun urduritasunak ere zerikusia zeukan onespina honen: gatazka politikoak hertsadura ezarri du. "Txikiteoan" ziotenez, azken boladako aldaketa politikoak garrantzi handia dauka berdintasunezko gizarte osatzeko:

"Hace unos años, sería casi imposible tener la conversación que hemos tenido sobre las identidades nacionales, porque la gente te podía señalar. Ahora, la cosa es más natural, que cada cual diga lo que siente que no pasa

²⁴ Immigrante internazionalen populazioa 2015ean %ekotan: EAEan: % 8,4, Gipuzkoan: % 8,5, Azkoitian: % 8,3 (Ikuspegi). Estatuan, aldiz: % 9,5 (INE).

nada. Todos tenemos derecho a decir lo que pensamos" (Fabián).

Gizarte berrituan, XXI. mendeko immigrazio internazionalak zerikusi handia dauka. Gure berriemaileei Azkoitian gizarte berri bat osatu denari buruz galdetu diegunean, dagoeneko hala dagoela jakintzat emanaz, azkenengo immigrazioaz mintzatu dira:

"Bai, bai, nik uste baietz, baina klaramente (...) oin arte, eon geanan artien, harremana

estuo izen leike, baino berritze beste tanda bat etorri da, leno bezela immigrazioarekin hasi zenean, eta nik uste horrek eingo dula berritze bi komunitate sortzie" (Laura).

Egoera berri horrek 1950-60ko hamarkadako etorkinen kondizioa eraldatzen du, etorkinak izan arren, harrera gizarte ere bilakatu direlako. Beraz, iraganari buruzko hausnarketak etorkizunerako irtenbideak eman ditzake.

Bibliografia

- AIERDI, Xabier (1993) *La inmigración en el espacio social vasco: Tentativa de descodificación de un mundo social*, Servicio Editorial/Argitalpen Zerbitzua Campus de Leioa-Bizkaia.
- ANDERSON, Benedict (1997) *Comunidades imaginadas. Reflexiones sobre el origen y la difusión del nacionalismo*, México D.F., Fondo Cultura Económica.
- BARTH, Frederik (1976) “Introducción”, in F. BARTH (ed.) *Los grupos étnicos y sus fronteras*, México D. F., Fondo de Cultura Económica, 9-49.
- BLANCO, Cristina (1990) *La integración de los inmigrantes en Bilbao*, Bilbao, Industrias Gráficas Garvia.
- CACHÓN, Lorenzo (2009) *La España inmigrante: marco discriminatorio, mercado de trabajo y políticas de integración*, Rubí (Barcelona), Anthropos.
- COMAS D'ARGEMIR, Dolors eta PUJADAS MUÑOZ, Joan Josep (1991) “Familias migrantes: reproducción de la identidad y del sentimiento de pertenencia”, *Papers*, 36: 33-56.
- ESCUADERO, Manu (1978) *Dos comunidades*, Donostia, Haranburu.
- GARMENDIA LARRAÑAGA, Joxe (2006) *Azkoitiko bailaretako eskolak, 1824-1977*. Donostia, Utriusque Vasconiae.
- GATTI, Gabriel (2010) “Algunas anécdotas y un par de ideas para escapar de las ficciones modernas acerca de la identidad colectiva”, *e-Cuadernos CES*, 7: 8-22.
- GUIBERNAU, Monserrat (2008) *La identidad de las naciones*, Barcelona, Ariel.
- HEIBERG, Marianne (1991) *La formación de la nación vasca*, Móstoles, Arias Montano.
- HERNÁNDEZ GARCÍA, Jone Miren (2007) *Euskara, comunidad e identidad. Elementos de transmisión, elementos de transgresión*, Ministerio de Cultura.
- IRAOLA ARRETXE, Iker (2012) “Herritartasuna, immigrazioa eta Euskal Estatua”, in T. MATEOS *et al.*, *Euskal Estatuari bidea zabaltzen. Herritartasuna eta kultura*, Bilbo, Ipar Hegoa Fundazioa/ Udako Euskal Unibertsitatea, 27-43 [on line] <http://iparhegoa.org/materiala/Argitalpenak/euskalEstatua/02_Herritartasuna.pdf - page=28>.
- LEIZAOLA, Aitzpea (2000) “Baten faltan bi. Identitate formalak, herritartasuna eta naziogintza”, in UEUko Filosofía Saila eta Ezbaika taldea (ed.), *Burujaiz XXI. Mendean*, Bilbo, UEU, 81-94.
- MARTÍNEZ MONTOYA, Josetxu (1997) “La montaña como espacio privilegiado de identificación socio-cultural”, *Zainak*, 14: 97-115.
- MATEOS GONZÁLEZ, Txoli (2012) “Estatua, hezkuntza eta euskal herritarrak”, in T. MATEOS GONZÁLEZ *et al.*, *Euskal Estatuari bidea zabaltzen, herritartasuna eta kultura*, Bilbo, Ipar Hegoa Fundazioa/ Udako Euskal Unibertsitatea, 45-59 [on line] <http://iparhegoa.org/materiala/Argitalpenak/euskalEstatua/02_Herritartasuna.pdf - page=14>.
- RAMÍREZ GOICOECHEA, Eugenia (1991) *De jóvenes y sus identidades. Socioantropología de la etnicidad en Euskadi*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas.
- (2007) *Etnicidad, identidad y migraciones. Teorías, conceptos y experiencias*, Madrid, Editorial Universitaria Ramón Areces.
- SUÁREZ NAVAS, Liliana (2010) “La perspectiva transnacional en los estudios migratorios. Génesis, derroteros y surcos metodológicos”, in J. LACOMBA y F. FALOMIR (coord.) *De las migraciones como problema a las migraciones como oportunidad: codesarrollo y movimientos migratorios*, Madrid, Los Libros de la Catarata.
- TERRADAS, Ignasi (2004) “La contradicción entre identidad vivida e identificación jurídico-política”, *Quaderns de l'Institut Català d'Antropologia*, 20: 63-79.
- TURNER, Victor (1980) “Entre lo uno y lo otro” in V. Turner, *La selva de los símbolos: aspectos del ritual ndembu*, Siglo XXI, 104-125.

- URKIDI, Pello (1996) “Estudio de la población guipuzcoana: su evolución 1900-1991 y los cambios más recientes en su estructura”, *Lurr@lde*, 19: 255-295 [on line] <<http://www.ingeba.org/lurralde/lurranet/lur19/19urkidi/19urkidi.htm>>.
- VAN GENNEP, Arnold (1986) [1909] *Los ritos de paso*, Taurus.
- ZABALO, Julen *et al.* (2010) *Etorkinak eta integrazioa. 50-80ko hamarkadetako etorkinen integrazio moduak Hego Euskal Herrian*, GITE-IPES.
- ZULAIKA, Joseba (1988) *Violencia vasca. Metáfora y sacramento*, Madrid, Nerea.

INTERNETEKO ERREFERENTZIA BIBLIOGRAFIKOAK

- Auñamendi Eusko Entziklopedia [on line] <<http://www.euskomedia.org/aunamendi/21240/21769-epi139614>>.
- Diario Público [on line] <<http://especiales.publico.es/resultados-elecciones/municipales/1991/municipio/3420017/azkoitia>>.
- eldiario.es [on line] <http://elecciones.eldiario.es/municipales/abril-1979/euskadi/gipuzkoa/azkoitia/?refresh_ce>.
- Elhuyar hiztegia [on line] <http://www.euskara.euskadi.net/r59-15172x/eu/hizt_el/index.asp>.
- IKUSPEGI [on line] <http://www.ikuspegi.eus/documentos/tablas/castellano/2015/cas/municipios_porcent_extranj_2015.pdf>.
- MAIA, Jon (2013) “Emigraziotik bertsoaritzara” hitzaldia [on line] <<https://www.youtube.com/watch?v=MiuZ5UojFM>>.
- INE [on line] <http://www.ine.es/inebaseDYN/cp30321/cp_inicio.htm>.

ITURRI DOKUMENTALAK

- Azkoitiko Udal Agiritegia, 1533-01.
Azkoitiko Udal Agiritegia, 1534-01.
Azkoitiko Udal Agiritegia, 1403-01.
Azkoitiko Udal Agiritegia, 1510-02.

Palabras clave: sociedad receptora, inmigrante, proceso, identidad, hacerse del lugar.

Resumen: Este artículo trata del proceso para “hacerse del lugar” de los emigrantes que llegaron a Azkoitia (Gipuzkoa) en las décadas de 1950-1960 procedentes del Estado español. Dicha inmigración fue producto de la industrialización y supuso un cambio del ámbito rural al urbano, lo que conllevó nuevos retos para la sociedad: la aparición de barrios periféricos, el choque entre culturas e idiomas diferentes y la formación de una sociedad nueva. Estos cambios han afectado distintamente a los inmigrantes, puesto que el espacio, el género, la educación y las generaciones juegan un papel importante. Dicho proceso se ha realizado progresivamente, basándose en diferentes identidades, sobre todo, la local. Ello da a entender la creación de una sociedad nueva, pero necesitada del beneplácito de la sociedad receptora.

Key words: receiving society, immigrant, process, identity, becoming local.

Abstract: This article examines the process of "becoming a local," focusing on the Spanish immigrants who moved to the village of Azkoitia (Gipuzkoa) over the course of the 1950's and 60's. This immigration, being a product of industrialization, entailed a shift from a rural to an urban environment. As a result, the inhabitants were faced with new challenges: the appearance of outlying neighborhoods, the clash between different languages and cultures, and the creation of a new society. The immigrants were not all affected equally by these changes, as space, gender, education, language, and generation all played an important part in this. The process of "becoming from Azkoitia" has been ongoing, and is based upon different identities, particularly the "local" one. This has in turn led to a better understanding of how a new society is created, which requires the acceptance of the receiving society.